

EN AKTIV

MEDELKLASSPOLITIK

DEN vanligaste indelningsgrunden vid en analys av det svenska gruppssamhället mynnar ut i en fyrklöver: överklass; bondeklass; arbetarklass och medelklass. Denna uppdelning anger mest pregnant de olika gruppernas sociala samhörighet. Men den kan inte betecknas såsom helt konsekvent. De ekonomiska linjerna löpa delvis både horisontellt och vertikalt.

En annan indelningsgrund levereras i den officiella valstatistiken. Där uppdelas väljarkåren i tre socialgrupper med tyngdpunkten lagd på den ekonomiska skiljaktigheten. I socialgrupp I inräknas godsägare, grosshandlare, direktörer, högre ämbets- och tjänstemän, husägare och rentier, högre fria yrken o. s. v. Till socialgrupp II föras bönder och deras söner, hantverkare och handlande, sjökaptener, handelsbiträden, kontorister och verkmästare, folkskollärare, högre huslig tjänst samt tjänstemän i mellangraderna. Till socialgrupp III räknas rättare, torpare och lägenhetsägare, jordbruks- och skogsarbetare, sjömän och fiskare, förmän, industriarbetare, lägre tjänstemän och lägre huslig tjänst. Denna uppdelning är från ekonomisk synpunkt onekligen den riktigaste. Men den avspeglar näppeligen klassamhället, utstakat efter klassernas känslor av inbördes eller samfällda intressen. Åtminstone gäller detta om socialgrupp II, där de sedan gammalt rivaliserande jordbrukarna och tjänstemännen bägge ha immatrikulerats.

Det finns även ett tredje indelningsätt, nämligen den officiella folkräkningens. I det band, som behandlar yrkesfördelningen och som nyligen utgivits, har det svenska folket i det närmaste hundra procentigt utportionerats på tre grupper: företagare, förvaltningspersonal och arbetare. Denna indelningsgrund kan dock knappast ge ett riktigt uttryck för klassamhällets sociala differentiering. Företagargruppen innesluter nämligen inte bara t. ex. bruksägare, grosshandlare och storbönder utan även handlande, skomakare, fiskare och liknande mindre företagare. Även i förvaltningspersonalens kategori återfinnas så skilda element som bolagsdirektörer och överingenjörer å ena sidan och lägre personal, t. ex. kontorister, å den andra.

Skriftställaren E. H. Thörnberg har i sitt nyligen utgivna arbete »Folkrörelser och samhällsliv i Sverige» lancerat en fjärde indelningsgrund, till vilken han kommer fram genom att klyva det gängse medelklassbegreppet. Han skriver:

»Det har talats om medelklass av äldre och yngre typ. Till den äldre medelklassen räkna vi bl. a. handlande, hantverks- och industriidkare upp till en viss inkomstgräns, likaledes den stora mängden av hemmansägare eller lantbrukare (inom bältet mellan småbönder och godsägare); innehavare av lägre förefintliga tjänstemannaställningar, lärare och andra intellektuella på gränsen till den egentliga överklassen. Till den yngre eller nya medelklassen hänföra vi bl. a. de svällande kårerna av tjänstemän inom offentliga verk — statliga såväl som kommunala — och enskilda företag, olika organisationers eller rörelserns funktionärer, förtroendebärare, förkunnare, pressmän, helt eller delvis professionella riks- och kommunalpolitiker, vilkas intellektuella sysselsättning och — ofta — levnadsvanor placera dem i ett läge över lönearbetarnas.»

Måhända vore det dock riktigare att låta en eventuell uppdelning av medelklassen i stället för på tradition baseras på skillnad i utkomstförhållandena. Man skulle i så fall låta tjänstemannagrupperna bilda den ena stora underavdelningen och de självständiga företagen i mellanskikten, främst då handlande och hantverkare, den andra. Obestriddigt är en sådan uppspaltning av medelklassen starkt på väg.

Oavsett uppdelningen av medelklassen måste det annars ur många synpunkter och särskilt politiskt sett vara riktigtast att laborera med fyra stora samhällsgrupper, nämligen över-, bonde-, arbetar- och medelklass. Medelklassen blir därvid att söka enligt uteslutningsmetoden, d. v. s. bland de grupper, som inte kunna inräknas i någon av de tre övriga samhällsklasserna. I huvudsak kommer medelklassen då att sammansättas av mellanskikten i städerna och industrisamhällena med ett relativt fåtaligt och kringstrött annex ute på den egentliga landsbygden. Medelklassen blir till största delen tjänstemän och arbetsledare i allmän eller enskild tjänst, självständiga småföretagare inom hantverk, handel och samfärdsel samt det stora flertalet intellektuella.

Redan denna antydning av medelklassens huvudkontingenter visar det heterogena hos denna samhällsgrupp. Där finns inte samma värdnimmelse som exempelvis hos jordbrukare eller arbetare, inte heller samma enhetliga livsformer i klädsel, utbildning, språk, vanor och intressen. Medelklassmannen är, som man sagt, »a mar-

ginal-man». Potentiellt kan han vara något annat: han kan stå med ena benet i någon av de övriga tre klasserna, precis som arbetarklassens översta skikt står på gränsen till medelklassen. Utmärkande för medelklassen är vidare det elastiska: överkvalificerade tjänstgöra understundom på okvalificerade poster och — särskilt i högkonjunkturer — vice versa. Lagen om tillgång och efterfrågan på arbetsmarknaden får särskilt när det gäller tjänstemännen en tillämpning, som kan kallas intensiv. Gruppen utmärker sig dessutom för en stor inre rörlighet, som i synnerhet har avseende på de icke specialutbildade.

Det mest karakteristiska för medelklassen är dess funktion såsom genomgångsport vid den ständigt fortgående ståndscirkulationen. Medelklassen har blivit det främsta skiljestället vid den stora folkflottningen. Om en överklassare avsöndras från sitt stånd, sker det i allmänhet till eller via medelklassen. Om en bondeklassare emigrerar från sitt stånd, är destinationen som regel antingen medelklassen eller arbetarklassen, sannolikt med något företräde för den förra. Och om en arbetare eller hans barn bryta upp ur sin »kast», styrs färden nog nästan alltid först till medelklassen. Denna samhällsgrupp är alltså den stora mottagaren från alla de tre övriga grupperna. Samtidigt är den också den största leverantören av folk till överklassen. Medelklassen blir just på detta sätt det viktigaste migrationsbältet i klassriket. Härvid ha de förvärvsarbetande varit i åtanke. Skulle man även ta hänsyn till den inre folkvandring, som har sin grund i giftermål, torde dock ungefär samma lagbundenhet för rörelseriktningarna gälla.

Det är ganska anmärkningsvärt att medelklassens betydelse så sällan behandlats i vårt land. Det finns faktiskt intet standardarbete om dess struktur eller utvecklingstendens.¹ Även politiskt har medelklassens egna män, i egenskap av speciella representanter för en självmedveten grupp, spelat en ganska ringa roll. Givetvis har det funnits många, som gjort insatser med medelklassens fromma för ögonen, men den svenska folkrepresentationen har faktiskt haft bara en enda hundra procentig eller fullblodsmedelklasspolitiker, nämligen nuvarande byråchefen Ragnar Lundqvist i Rotebro. (Den finska riksdagen har i doktor C. O. Frietsch uti Svenska folkpartiet en pendang.) Typiskt är att medelklassen egentligen inte fått något utrymme alls i den hastigt stigande flo-

¹ En ypperlig schematisk teckning av medelklassens sociala belägenhet gjordes i Svensk Tidskrift 1936 i en uppsats om »Medelklassens kris» av C. O. Pettersson.

den av litteratur i sociologi eller om folkrörelserna. Det är först under 1930-talet, som man överhuvud kunnat registrera något mera utpräglat intresse för medelklassens angelägenheter. Först under 30-talet började också de olika organisationerna inom denna samhällsgrupp att byggas upp och växa sig ut. Och under 30-talet fingo medelklassens speciella problem sina eggande och stimulerande litterära uttolkare i boken om Pinneberg och i Kiell Abells pjäs »Melodin som kom bort». En förklaring till att medelklassen tilldelats denna undanskymda plats kan vara gruppens egen svårbestämbarhet. En annan förklaring är att gruppmedvetandet, som väl i allmänhet utvecklas först sedan organisationerna fått verka en tid, dröjt så länge och ännu icke i kompakt styrka kan jämföras med bonde- och arbetarklassernas. En tredje förklaring — måhända en smula sökt — kan vara att medelklassen enligt Marx' prognoser var predestinerad att försvinna genom att klämmas sönder mellan de två stora polära klasserna i dennes schema, mellan kapital- och jordägargruppen å ena sidan och kroppsarbetarna-proletärerna å den andra. Därför har gruppen måhända inte intresserat våra ofta socialistiskt bitna sociologer. Som bekant har utvecklingen dock gått i en helt annan riktning än socialismens teoretiker föreställde sig: i stället för att de rika skulle bli allt rikare och de fattiga allt fattigare har en lycklig utjämning skett, inte minst och kanske alldeles särskilt i vårt land, samtidigt som de till undergång dömda mellanskikten inte blott bevisat sin obrutna livskraft utan också stadigt utökats.

Innan medelklassens betydelse i samhället dryftas kan det ha sitt intresse att kvantitativt antyda gruppens storlek. Den officiella statistiken lämnar härvidlag en viss om ock mycket bristfällig vägledning.

Enligt 1940 års officiella folkräkning kan det beräknas, att företagare med anhöriga, inklusive f. d. yrkesutövare och s. k. yrkeslösa, utgöra c:a 1,9 miljoner samt förvaltningspersonal något över 1,1 miljoner. För kroppsarbetarna kan totalsiffran på motsvarande sätt beräknas till 2,9 miljoner. Slås återstoden ut efter statistikens indikationer, stå c:a 3,3 milj. företagare och förvaltningspersonal mot c:a 3 milj. arbetare. Givetvis bör här anmärkas, att småbrukare, småhantverkare och lägre tjänstemän efter nuvarande politiska klassuppdelning kunna känna den största dragningen till arbetarklassen trots att statistiken hänfört dem till någon av de båda andra yrkesgrupperna. Tyvärr finns det inte någon liknande statistik för tidigare folkräkningar, varför jämförelsesiffror saknas.

Troligen har dock arbetarklassens ökning avtrubbats, trots industriens ökade utbredning men på grund av dess tack vare rationaliseringen minskade behov av manuell arbetskraft. Vidare ha handeln och samfärdseln fått ett allt större omfång även relativt sett, något som måste framkalla en stegring av förvaltningspersonalen. Ytterligare ha teknikens vinningar lett till uppkomsten av en mångfald nya industrier, i vilka kraven på arbetarnas yrkesskicklighet pressats starkt uppåt; det gäller t. ex. luftfarten, elektrotekniken, kraftverk och liknande företag, där många arbetare faktiskt inta ett slags tjänstemannaställning och där i vart fall proportionen mellan förvaltningspersonal och arbetarpersonal avsevärt förskjutits till de förras favör. Det skulle inte heller förvåna, om de ständigt stegrade fordringarna på yrkesskicklighet så småningom skulle leda till en viss social differentiering inom arbetarklassen i så måtto, att specialisterna alltmer »avproletariseras» och i stället attraheras av medelklassen.

Den officiella valstatistiken med dess ganska grova mått ger dock ännu så länge inte något belägg för att tjänstemanna- och medelklassen skulle vara i relativ tillväxt. De röstberättigades antal vid 1920, 1936 och 1940 års riksdagsmannaval voro alltefter socialgrupp (i tusental) följande, varvid bortses från vissa smärre justeringar av inledningsgrunderna under tjugoårsperioden:

Socialgrupp	I	II	I+II	III
1920	114	519	633	860
1936	180	1,550	1,730	2,195
1940	186	1,580	1,766	2,345

Siffrorna från år 1920 ha tagits med mest för jämförelsens skull. År 1920 förrättades nämligen det sista valet enligt 1907 års rösträttsreform, och först vid 1921 års val fingo kvinnorna politisk rösträtt till andra kammaren, samtidigt som det politiska utskyldstreckket slopades. Enligt ovanstående siffror har socialgrupp III hela tiden haft en numerär röstöverlägsenhet i förhållande till de bägge övre socialgrupperna. Ökningen för socialgrupp III från 1936 till 1940 är både absolut och relativt sett större än för de bägge andra. Det bör dock anmärkas, att grupp III 1940 inneslöt cirka 200,000 rättare, förmän och tjänstemän av lägre grad; vidare registrerades då torparna, lägenhetsägarna och de i huslig tjänst anställda till ungefär 300,000. Samtliga dessa kategorier torde politiskt alls inte vara att betrakta såsom hundraprocentigt arbetar-

klassmedvetna utan tvärtom i viss utsträckning stå ganska fria gentemot de olika politiska riktningarna. En ökad politisk jämvikt har även uppstått därigenom, att röstdeltagandet är större i de högre socialklasserna än i socialgrupp III. (För männen var röstfrekvensen 1940 sålunda 84,9, 75,1 och 70,0 samt för kvinnorna 85,2, 70,7 och 64,9 för de tre socialgrupperna tagna i ordning ovanifrån.)

Det bör särskilt anmärkas att bondeklassen inte längre är den röststarkaste undergruppen. Ämbets- och tjänstemännen av högre och lägre grad kunna numera i röstlängden taxeras till 750,000 à 800,000 — variationerna bero på tvekan om vilka som skola rubriceras som ämbets- och tjänstemän. Jordbrukare och arrendatorer med hemmavarande barn däremot äro registrerade med blott ungefär 740,000. Eljest bekräftar valstatistiken, att arbetarklassens nuvarande, i socialdemokratien förkroppsligade politiska maktställning trots det låga valdeltagandet inom arbetargrupperna grundar sig på anslutning i betydande utsträckning från småföretagare, förvaltningspersonal och småfolk i allmänhet utanför arbetarnas egentliga led. Satsen kan också inverteras: det borgerliga samhällets största rekryteringsområde har blivit att söka inom medelklassen och särskilt bland tjänstemännen. Medelklassen har tillsammans med vissa småfolkskategorier blivit tungan på vågen.

I vår rikspolitiska historia har medelklassen tidvis spelat en stor roll. Under den gamla ståndstiden voro ämbetsmännen allsmäktiga i prästeståndet, dominerande på riddarhuset och ungefär hälften av borgarståndet. Endast genom en pressning av uttrycken är det dock möjligt att med den moderna medelklassen förbinda den högre ståndskultur, som då förhärskade, men tjänstemannaintressena i inskränkt mening hade på den tiden faktiskt ett inflytande, som de senare inte kunnat nå. Efter representationsreformen utestängdes till en början medelklassen avsiktligt från första kammaren, som ju tänktes bli de besittandes vetoinstitution. Visserligen fanns det fortfarande många högre ämbetsmän med i uppsättningen av den nya första kammaren, men såväl rösträttsbestämmelserna som valbarhetscensus och arvodeslösheten gjorde det omöjligt för den breda medelklassens representanter att ta säte där. Först i liten skala efter 1907 års rösträttsreform och definitivt efter den fulla demokratiseringen enligt 1918 års författningsupp-görelse jämnades vägen för medelklassen till vårt överhus. Numera är första kammaren i högre grad än den mer ursprungligt arbetarbetonade andra kammaren att betrakta såsom medelklassens representation, i det att även det majoritetsägande socialdemo-

kratiska partiets flesta representanter där med hänsyn såväl till inkomster som levnadsvanor aldrig tillhört eller också lämnat arbetarklassen. Vad andra kammaren beträffar hade jordbrukarna ända framemot början av 1900-talet ett avgjort övertag, som det författningenliga gynmandet av städerna vid valkretsindelning och mandatuppdelning inte kunde rubba. Tas hänsyn blott till majoritetsläget var medelklassen under några årtionden slagen till en slant även där. Men städernas representation bestämdes länge trots de dåvarande rösträttsbestämmelserna faktiskt av medelklassen; sålunda var den mycket beryktade Stockholmsbänken ett typiskt uttryck för de dåtida mellanskiktens radikala tänkesätt. Såsom opinionsbildande faktor spelade denna stadsrepresentation redan från början en stor roll både i andra kammaren och ute i landet. Medelklassens gyllene tid inträdde dock först sedan en jämnvikt uppstått i början av 1900-talet mellan de konservativa, främst tillfinnandes i lantmannapartiet, å ena sidan och liberalerna samt socialdemokraterna å den andra. Det kan med ganska stor visshet sägas att medelklassen nu genom att lägga sina röster för det ena eller andra blocket bestämde den politiska utvecklingen eller åtminstone andra kammarens beslut under cirka tre decennier framåt. Även sedan motsättningen mellan höger och vänster på 20-talet förbytts i tuschstreck mellan borgerliga och arbetarpartierna, var förhållandet till en början säkerligen enahanda.

Fr. o. m. 30-talet är medelklassens valpolitiska roll svårare att fastställa. Å ena sidan skulle arbetargrupperna och de till socialgrupp III hörande småfolkskategorierna ensamma kunna skaffa socialdemokraterna majoritet. (Vid t. ex. 1940 års riksdagsval var det sammanlagda antalet röstande inom socialgrupp III 1,580,000 mot tillhoppa 1,308,000 från de bägge övre socialgrupperna.) Å andra sidan rösta åtskilliga inom socialgrupp III alltjämt borgerligt. Känt är att »förtroendekrisen» 1932 i stor utsträckning föranledde medelklassen att rösta socialdemokratiskt, men lika troligt är, att socialdemokraternas lilla motgång vid 1942 års kommunala val delvis var att tillskriva en viss återvandring av medelklassare till borgerligt läger. Skulle utvecklingen gå i den riktningen att socialgrupp III och socialdemokratien bleve identiska begrepp, står medelklassen dock inför hotet om en återgång till den röstpolitiska betydelselösheten före sekelskiftet.

I kommunalpolitiken te sig medelklassens utsikter till inflytande snarast mindre än i rikspolitiken, utom när det gäller några få typiskt småborgerliga mindre städer och några exklusiva tjänste-

mannasamhällen. I industristäderna och industrisamhällena dominerar arbetarklassen rent kvantitativt i allmänhet så starkt att övriga grupper och även medelklassen äro dömda till en underlägsenhet, som i mera extrema fall inte ens räcker till kvalificerad minoritet i fullmäktigeinstitutionerna. Och på den rena landsbygden äro de fåtaliga medelklassarna — handlare, hantverkare, präster, lärare o. s. v. — försvinnande få gentemot jordbrukarna och jordbruksarbetarna. Möjligheterna för medelklassen att bedriva en vågmästarepolitik äro alltså sämre på det kommunala fältet än i riksdagen.

Ser man till medelklassens kvalitativa betydelse för samhället måste rent politiskt svensk borgerlighet stå inför den ofrånkomliga uppgiften, i sitt eget och den borgerliga statens livsintresse, att uti sin politik liksom uti sin vardagliga gärning söka göra full rättvisa åt den mellan mäktiga grupper klämda medelklassens skäligen intressen. Det måste bli nödvändigt att söka stärka medelklassens känsla av samhörighet med samhället och dess tro på den borgerliga samhällsåskådningen såsom den alltjämt bärande pelaren för utvecklingen. Redan den politiska självbevarelsesdriften uppfordrar de borgerliga partierna till en aktiv medelklasspolitik.

En sådan aktiv medelklasspolitik får dock ej betyda att dessa borgerlighetens strävanden få karaktären av en sådan ensidig klasspolitik, som vi förebrå andra att driva. Vår livssyn måste vara klasslös i den meningen, att t. ex. jordbrukarnas rättmätiga krav på delaktighet i en välståndsstegring måste vara lika angelägna att realisera, som arbetarklassens successiva lyftning uppåt eller en högre ideell värdesättning av kroppsarbetet måste ligga alla om hjärtat. Denna helhetsbild måste vara ögonmärket oberoende av om de olika yrkesorganisationerna äro mäktigare eller maktlösare. Konkret är denna helhetssyn lätt att förstå, om man blott gör en jämförelse mellan två söner till låt oss säga en arbetare, av vilka den ene blir en enkel kontorist på lagret och den andre en skicklig mekaniker. Den senare har självfallet samma rätt till samhällelig omsorg som den förre. Ur medelklassens egen intressesynpunkt borde kroppsarbetarklassens legitima strävan efter bättre levnadsbetingelser i synnerhet på lång sikt vara lätt att förstå och behjärta. Beaktas inte denna strävan, måste det nämligen uppstå en risk för överbefolkning inom tjänstemännens och medelklassens yrkesgrupper, med fara för ty åtföljande lönedepreciering eller arbetslöshet för dem.

Bakom en aktiv medelklasspolitik måste dock ligga andra samhällsliga motiv än de enbart politiskt taktiska, hur utslagsgivande för hela vårt samhälles framtida gestaltning dessa senare än äro. Motiven måste vara ideella och sociala.

För det första måste en aktiv medelklasspolitik sålunda innebära en ideell värdesättning av medelklassens individualism i en tid, då grå kollektivism och masskultur breda ut sig allt mer. Medelklassen utgör dock en grupp, som i stort sett handlar som den vill, läser vilka tidningar den vill, dansar och roar sig var den vill, tänker som den vill och röstar som den vill. Detta sagt även med ögonen öppna för att medelklassen kan falla för standardiserade vanor och bornerade tänkesätt. Och detta sagt oberoende av att medelklassorganisationerna ibland funnit det helt naturligt att samverka med fackföreningar och andra arbetarorganisationer när det gäller bildningsväsendet, fritid och liknande uppgifter — ett samarbete som endast kan vara ägnat att utjämna klassklyftorna och förtäta känslorna av bred folkgemenskap.

För det andra fordras det att medelklassen stödjes med hänsyn till denna grupps betydelse såsom den viktigaste rekryteringshärden för samhällets högre poster och ledande ställningar och såsom över huvud taget det viktigaste passagestället för det sociala uppåtstigandet. Det måste vara ett första rangens samhällsintresse att denna källa hålles frisk och rinnande. Detta vore även en salut för ambitionen att arbeta sig fram och viljan att avancera, själva drivkrafterna vid varje framåtskridande och oundgängliga kraftkällor för en progressiv borgerlig stat.

För det tredje måste en aktiv medelklasspolitik till mål alltid ha att stödja medelklassen med hänsyn till dess stora roll som buffert mellan kapital och arbete, som förbindelseled mellan företagen och arbetarna. Både för det dagliga slitet på arbetsplatsen och med tanke på förhållandet i stort mellan klasserna är det av fundamental vikt att de personer, som inneha dessa buffertställningar, inte ställa sig fientliga mot den samhällsordning, i vars hägn deras företag arbeta. I första hand inta ingenjörer, verkmästare och förmän denna mellanställning, men synpunkterna kunna också i tillämpliga delar överflyttas på handeln, bankväsendet och samfärdseln. Det ligger nära till hands att göra en parallell mellan dessa arbetets kontaktmän å ena sidan och polis och militär å den andra: en allmän opinion anser det med rätta abderitiskt om ordningsmaktens eller försvarsväsendets personal känner hat mot det samhälle, som vars skydd de tjäna, eller brista

i solidaritet med detta. Den viktiga uppgift, som arbetsmarknadens otaliga buffertmän i högre och lägre ställning ha att fullgöra, skärper i och för sig kravet på rekryteringen av och skolningen för dessa poster. Ur allmän synpunkt kan man här verkligen tala om en borgerlig självvärnsdrift. Utan omvårdnad om dessa mellanmän uppstår det en fara för missnöjesinfektion med alla dess smittorisker uti vidare kretsar. En aktiv medelklasspolitik, som särskilt vill understryka denna kontaktsynpunkt, är det kraftigaste handtaget åt det sociala samförståndets eller den praktiska mondismens politik i förhållandet mellan arbetsmarknadens parter i vårt visserligen klassbundna men numera föga klasskamp-bitna land.

Givetvis ankommer en aktiv medelklasspolitik icke enbart på det offentliga samhället utan även på de enskilda företagen att föra. De senare ha härvidlag ett mycket stort och kanske primärt ansvar. Ej sällan ha de rönt kritik för bristande förståelse i fråga om de anställdas intressen. Denna kritik har nog understundom varit befogad och understundom orättmätig. Här skall blott understrykas att företagens förståelse för dessa medelklassens problem på sistone vidgats och fördjupats. I längden vore något annat inte tänkbart, eftersom de därvidlag måste handla i ett eminent egenintresse. Förhållandet mellan arbetsgivare och tjänstemän skall dock här förbigås. I stället skola till sist blott några summariska satser om en aktiv medelklasspolitiks målsättning framläggas.

1) Den första uppgiften skulle till en början kunna formuleras rent negativt eller defensivt: att hindra medelklassens sammantryckning under andra, röststarkare och mäktigare intressen. Detta kan synas vara en tom fras. Verkligheten utomlands har dock lämnat många skrämmande exempel på att just medelklassen står närmast till att bli de svåra brytningstidernas offer. I Tyskland, Österrike och Sovjetryssland har den gamla kulturbärande medelklassen delvis deklasserats och ruinerats under deflationsperioderna eller vid klasstridernas skärpning; även i Frankrike pressades just medelklassen hårt och nivellerades under mellankrigstiden. I Tyskland har det pågående kriget ytterligare decimerat medelklassen genom tvångsstängningen av småföretag och överföringen av arbetskraften till storindustrien. Tyvärr är litteraturen om dessa oerhörda sociala förskjutningar ännu föga klarläggande. Partiologarkien har i diktaturländerna skapat en ny medelklass. För de mellanskikt, som i Tyskland 1933 kastade sig i

armarna på nazismen, blev 1933 års revolution nog för flertalet en ruinerande felspekulation och blott för fåtalet en språngbräda.

I detta defensiva program ligger också såsom en nödvändig akt att verka för en ökad förståelse bland andra samhällsgrupper för medelklassens samhällsfunktioner och sårbarheter — liksom givetvis för en ökad förståelse hos medelklassen själv för andra gruppers levnadsförhållanden. Mycket av de nuvarande motsättningarna särskilt mellan bondeklassen och medelklassen bottnar i gensträvig, ingrodd motvilja att förstå. Då och då tycker man sig i den primitiva agitationen mot medelklassen förmärka ekon från den frihetstida uppdelningen av folket i »närande» och »tärande» klasser, varvid givetvis medelklasserna stämplas såsom de tärande. En framstående men något anakronistisk exponent för denna nedärvda misstro mot städernas medelklass och i synnerhet tjänstemännen har varit nuvarande statsrådet Rubbestad. Denna oförståelse för andra gruppers bekymmer förvånar desto mer, som släkt- och vänskapsrelationerna mellan olika samhällsskikt i vårt land med dess ständiga och livliga ståndscirkulation äro så otaliga.

2) Positivt uttryckt måste ett aktivt medelklassprogram innebära en fast vilja att stödja denna grupps strävan att även få sin del av en åstundad fortsatt välståndsstegring. Medelklassen måste ha samma rätt som andra skikt ej blott att hålla utan även att höja sin standard.

Inte minst angeläget är härvidlag att den ekonomiska differentiering, som är så naturlig för den heterogena medelklassen, alltför tillämpas. Differentieringen är ju till för att uppmuntra dugligheten och ambitionen, bägge lika nödvändiga i den borgerliga staten. Dess lösning ankommer i hög grad på de enskilda avtalsuppgörelserna och är förvisso en svår stötesten. Men problemet har också en s. a. s. offentlig sida, i den meningen nämligen att t. ex. den statliga lönesättningen och skattelagstiftningen återigen måste ta större hänsyn till de ofrånkomliga standardskillnaderna. I detta avseende brister det f. n. åtskilligt bland stora maktägande grupper i förståelse. Det har uppstått en tendens att trycka ihop det statliga lönesystemet — vid maximeringen av kristillägget i år sattes sålunda spärren vid lokförarnas lönenivå — och att genom beskattningen ytterligare reducera de redan förut ganska oansenliga nivåskillnaderna hos dessa allt annat än övermåttan gynnade skikt. Särskilt när det gäller det s. k. akademiska proletariatet

finnes det stort svängrum för statsmakternas annars aldrig felande vilja till omvårdnad. Varje ansats till oskäligen nivellering av medelklassen — den må komma från det allmänna eller från enskilda — blir i längden säkerligen en improduktiv affär.

3) Medelklassens — liksom andra grupper — strävan efter trygghet måste på allt sätt beaktas. Trygghetstanken har alltid varit något fundamentalt i den konservativa åskådningen. Småföretagarna kunna göra anspråk på att lagstiftningen bereder dem skäligen säkerhet i deras vällovliga näring. Och vad de anställda beträffar, måste det ligga i företagarnas eget intresse att vara måna om det kapital, som mänsklig kunnighet, erfarenhet och rutin representera. Lagstiftningsvägen har hittills endast i ringa grad behövt beträdas när det gäller att omsätta trygghetstanken i praktisk handling, men den finnes i reserv och som ett ultima ratio. Trygghetstanken kan dock inte tänjas ut så långt, att näringslivet stelnar till och dess nödvändiga progressivitet lamslös. Endast om den progressiva linjen hålles, kan vårt land i framtiden bli i stånd att bära upp den nuvarande militära, sociala och kulturella rustningen och samtidigt bättra människornas och därmed även medelklassens utkomstmöjligheter. Tryggheten och progressiviteten äro intet antingen—eller utan ett både—och.

4) Ifråga om organisationsväsendet har statsrådet Bagge angett statens uppgift till att »hålla ringen åt organisationerna». Denna sats är tillämplig även på statens förhållande till medelklassens sammanslutningar. Positivt betyder det, att dessas fordran på rätt till självförvaltning stödjes. Negativt innebär det, att staten övervakar att den enskildes rätt inte kränkes från organisationernas sida och att i vår gamla rättsstat makt ej får bli rätt på arbetsmarknaden. Även bakom dessa till synes allmängiltiga teser dölja sig aktuella realiteter. Medelklassens organisationer böra få allt stöd i sina strävanden att utan förmyndarskap från L. O. själva föra sin talan i egna angelägenheter. Sålunda var det vid årets riksdag belysande, att en stark socialdemokratisk falang med fackföreningsledare i spetsen ville motsätta sig tjänstemännens begäran att själva bli företrädare i arbetsdomstolen, arbetsrådet och försäkringsrådet vid behandlingen av tjänstemannamål. Likaså ville socialdemokraterna i statsutskottet motsätta sig att en representant för Daco skulle sättas in i den nya yrkesskolestyrelsen och föreslogo i stället ytterligare en företrädare från L. O.; först i kamraren träffades en kompromiss, sedan tjänstemännen slagit alarm och uppvaktat bl. a. statsministern.

5) Det är angeläget att skolundervisningen och fortbildningen särskilt i praktiskt avseende anpassas efter de fordringar, som den nya tiden ställer på medelklassens många skilda grupper. Det är lika viktigt att förebygga en intellektuell överproduktion, vilken kan trycka arbetsmarknaden, som att höja kvalifikationerna för dem, vilka specialisera sig på viktigare tjänster. Det fordras också åtgärder för att den ofta fattigare men ambitiösa medelklassen på landsbygden ges möjligheter att bereda sina barn en lämplig utbildning.

6) På det sociala gebitet måste det centrala kravet bli att tillse att socialpolitiken inte blott inriktas på de lägre inkomsttagarna. Den bör även anpassas efter vad det produktiva intresset nödvändigt fordrar. Ur denna synpunkt tränger sig befolkningsproblemet i förgrunden. De låga födelsetalen hos medelklassen tvinga härvid till den allra största uppmärksamhet. När Industrijänstemannaförbundets representativundersökning nyligen visade, att blott ungefär hälften av kårens manliga medlemmar bildat familj och att av de manliga gifta 41 % inte hade några barn och 34 % blott ett barn, nödgas man betvivla att de ekonomiska faktorerna varit allena utslagsgivande. Likväl står det fast, att det finnes en stor outnyttjad reproduktionskraft just inom medelklassen, vilken det måste vara ett viktigt samhällsintresse att tillvarata. Faktum är också, att de flesta befolkningspolitiska åtgärderna — t. ex. mödrahjälpen, prisrabatterna och barnrikehusen — i endast ringa grad kan komma medelklassens familjeförsörjare till del. Anmärkningsvärt är också, hur socialdemokraterna länge motsatt sig mått och steg för att möjliggöra kvinnlig deltidstjänst trots de synnerligen gynnsamma praktiska erfarenheterna av denna. För de barnrika medelklassfamiljerna torde en vidgad familjebeskattning trots alla påvisbara tekniska komplikationer vara det effektivaste biståndet.

Bland övriga sociala problem framstår efterkrigstidens arbetslöshetsrisker såsom det just nu för medelklassen allvarligaste. Även för dess del behövs det en fredsberedskap. I övrigt poeka omskolningsproblemen på sin lösning. Många gånger torde invaliditetsskador åstadkomma större försörjningsbekymmer och en kraftigare sänkt levnadsstandard för medelklassen än för andra. Vid den stundande revisionen av olycksfallsförsäkringslagstiftningen tarva tjänstemännens problem en fördomsfri omprövning; även den gamla tanken att utsträcka detta försäkringsskydd till mindre bemedlade självständiga småföretagare förtjänar att tas upp

En aktiv medelklasspolitik

på nytt. I synnerhet brådskar dock utredningen om de partiellt arbetsföras problem, och man måste i detta sammanhang uttala sin stora förvåning över att socialminister Möller så länge dröjt med att tillmötesgå det utredningskrav, som riksdagen för fyra år sedan gav ett enstämmigt uttryck åt.

* * *

Under återstoden av kriget komma nog inte medelklassens önsningar — lika litet som andra grupper — att sättas på sin spets. Därför talar redan den omständigheten, att många centrala problem befinna sig på utredningsstadiet och inte kunna matas fram förrän efter ett eller annat år. Men A och O tills vidare är den yttre friheten och samlingen kring dess värnande. Under tiden och under hela krisen ha vi dock haft en aldrig förut skådad upp- och kapprustning mellan organisationerna. Deras frontställningar ha vidgats och konsoliderats inför fredens och den fruktade efterkrigsperiodens tider. Kapprustningen kan vara ett uttryck för en sund jämvikt i samhället. Men den kan också vara en fara för utlösning av svårartade konflikter. I allt fall kommer medelklassen att göra sin röst starkare hörd nu än efter förra kriget. I en borgerlig politik måste ingå att positivt och aktivt, dristigare och målmedvetnare än förr, stödja medelklassen i all den utsträckning, som dess intressen äro samhällets — det fria, progressiva, utvecklingsdugliga borgerliga samhällets.

Elis Håstad.